

Andrej Rodinis, *Povratak povelje kralja Dabiše. Izvršenje arhivskih sporazuma i restitucija građe*, Društvo za proučavanje srednjovjekovne bosanske historije [i] Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo 2014, str. 167

U knjizi "Povratak povelje kralja Dabiše. Izvršenje arhivskih sporazuma i restitucija građe" istaknuti bosanskohercegovački arhivista dr Andrej Rodinis nas upoznaje sa procesom njenog povratka u Bosnu i Hercegovinu odnosno u Arhiv Bosne i Hercegovine. Povelja kralja Stjepana Dabiše kćerki Stani od 26. aprila 1395. jedina je originalna povelja srednjovjekovnih bosanskih vladara u posjedu neke od naših arhivskih ustanova.

Nemaran odnos prema vlastitoj kulturnoistorijskoj baštini učinio je da je tek nakon jednog i po stoljeća ova povelja uvršćena u restitutske zahtjeve tadašnje Jugoslavije, a u sklopu ukupne restitucije arhivske građe odnesene u Austriju sa prostora bivše Jugoslavije.

Pravni okvir za rješavanje arhivskih pitanja između država poslije Prvog svjetskog rata čine pojedine odredbe Senžermenskog mirovnog ugovora iz 1919. Kraljevina SHS je u pitanjima u vezi sa arhivskom građom zastupala načelo provenijencije, bez ograda, čime se lišila prava na potraživanje izvjesnih serija i akata na koje je imala nesumnjivo pravo. Kao rezultat takvog pristupa, došlo se u situaciju da je Austrija u toj fazi uspjela da gotovo sasvim izbjegne obavezu predaje kulturnih dobara. Autor zaključuje da Kraljevina SHS nije pridavala gotovo nikakav značaj ovom pitanju.

Ipak je u tom periodu preuzet manji dio arhivske građe, kao što je dio arhivskog fonda Bosanskohercegovačko odjeljenje Zajedničkog ministarstva finansija, koji je prenesen u Beograd, gdje se nalazio do izbijanja Drugog svjetskog rata, kada je ponovo prenesen u Beč.

Druga faza realizacije arhivskog sporazuma odvijala se od 1945. do 1975. godine, dok treća faza još nije okončana.

Po završetku Drugog svjetskog rata su nastavljeni pregovori o restituciji i izvršenju arhivskog sporazuma koji su Kraljevina SHS i Austrija zaključile 1923. U tu svrhu je Bosna i Hercegovina formirala Restitucionu delegaciju, u koju nisu bile uključene ni arhivske institucije ni arhivski stručnjaci. Ipak se 1958. pristupilo istraživanju i ustrojavanju lista potraživanja, a već 1960. je izrađena Knjiga zahtjeva. Veliku prepreku predstavljao je nedostatak valjanih evidencija o odnesenoj arhivskoj građi, što je išlo u prilog austrijskoj strani.

Od jeseni 1961. godine, poslije izrade Knjige zahtjeva, započinju pregovori mješovite jugoslovensko-austrijske komisije. Dvije strane su u pregovorima različito tumačile odredbe sporazuma iz 1923. Bilo je prisutno i neslaganje oko restitucijskih zahtjeva, što je takođe pogodovalo austrijskoj strani.

Pregovori o izvršenju sporazuma nastavljani su 14 godina kasnije (treća faza). U periodu 1975–1989. održano je devet sastanaka mješovite jugoslovensko-austrijske komisije. U austrijskim arhivima je nastavljeno istraživanje, s ciljem sačinjavanja lista potraživanja arhivske građe. U istom periodu je došlo do nekoliko primopredaja izvorne, kopirane i mikrofilmovane arhivske građe.

Problem u implementaciji sporazuma predstavljali su i zahtjevi Austrije za povrat arhivskih fondova Austrougarski generalni konzulat i Bosanskohercegovačko odjeljenje Zajedničkog ministarstva finansija, zatim građe vojnih jedinica, austrougarskog konzula u Travniku i dr.

Austrija je u trećoj fazi restitucije djelimično izvršavala svoje obaveze, često se pravdajući da je tražena arhivska građa uništena, nesređena ili neevidentirana.

Dio knjige je interesantan i za pravničku javnost, jer se bavi pitanjima međunarodnog arhivskog prava. Riječ je o relativno mladoj grani pravne nauke. Načela međunarodnog arhivskog prava javljaju se početkom 14. stoljeća. U 16. stoljeću arhivska građa kao dokazno sredstvo počinje da se tretira kao "arsenal pravnog oružja". Od 17. stoljeća klauzule o prenosu javnih arhiva postaju sastavni dio međunarodnih ugovora. Prilikom predaje arhivskih fondova nastoji se izbjeći njihovo cijepanje, čime se afirmiše načelo provenijencije.

U vezi sa Napoleonovim pustošenjem evropskih arhiva afirmiše se načelo teritorijalne pertinencije. Vlasništvo nad arhivskom građom može da se potražuje i prema njenom sadržaju, što znači da političke okolnosti mogu da koriguju načelo pertinencije. Bečki ugovor iz 1866. prvi put tretira arhivsku građu kao kulturno dobro kojem se pruža zaštita.

U toku Drugog svjetskog rata dolazi do brojnih izmještanja arhivske građe i njenog nestajanja. Organizovan je niz međunarodnih konferencija i donesen niz međunarodnih pravnih akata o pravu nacija na informacije o novijoj istoriji i povratu javnih arhiva. U tom se periodu međunarodno javno pravo oblikovalo i u vezi sa rješavanjem pitanja dekolonizacije.

Na Prvoj haškoj konferenciji, održanoj 1899, usvojena je konvencija kojom je zabranjena zapljena kulturnih dobara ukoliko to ne zahtijevaju ratne potrebe. Upravo to je u praksi nametalo brojna faktička i pravna pitanja.

Autor prikazuje značajnu aktivnost UNESCO-a, kroz koju može da se prati odnos "velikih" zemalja, koje posjeduju zapisane informacije, podržavajući pritom načelo pertinencije kao vladajuće. Nasuprot njima su "male", dekolonizovane zemlje, koje zastupaju načelo prema kom svaki narod ima neotuđivo pravo na svoju izvornu arhivsku baštinu.

Sedamdesetih godina prošlog stoljeća, pod okriljem UN, javlja se Komisija za međunarodno pravo i potreba za kodifikacijom međunarodnog arhivskog prava, te su

1978. i 1983. u Beču donesene dvije konvencije o sukcesiji. Praksa pokazuje da primjena konvencija u najvećoj mjeri zavisi od konsenzusa zainteresovanih strana. Poseban problem predstavlja činjenica da međunarodni arhivski propisi nemaju retroaktivno dejstvo.

Autor nas obavještava da je povelja preuzeta na osnovu sporazuma između Austrije i Kraljevine SHS, zaključenog 1923. na osnovu Senžermenskog ugovora. Povelja se do 1976. nalazila u Državnom arhivu u Beču, gdje je dospjela na neutvrđen način prije septembra 1815, kada je prvi put objavljena.

Zajedno sa poveljom, preuzet je i prepis povelje kralja Dabiše Vuku Vladislavljeviću iz 1392, a koji je sačinjen 1600. godine.

Već pri prvoj primopredaji arhivske građe između Austrije i Jugoslavije završena je priča o putovanju Dabišine povelje. Danas se ona čuva u Zemaljskom muzeju u Sarajevu, u kom su obezbijeđeni bolji uslovi za njeno čuvanje. Prepis povelje, iz 1600. godine, čuva se u Arhivu Bosne i Hercegovine i samo slučajno nije izgorio u požaru 7. februara 2014.

Na kraju knjige autor daje vrlo korisne priloge: Sporazum između Vlade Kraljevine SHS i austrijske savezne vlade o izvršenju članova 93 i 194–196 Senžermenskog ugovora, Sumarni popis potraživanja Jugoslavije prema Austriji iz 1960. godine, Otvoreno pismo neispunjenom arhivskom sporazuma između Jugoslavije i Austrije i Izjavu Generalne direkcije austrijskog Državnog arhiva.

Knjiga se završava popisom obimne korišćene literature.